

STARI ZAVJET KAO IZVOR NJEMAČKIH I HRVATSKIH POSLOVICA

DANICA ŠKARA
PAVAO MIKIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 800.88:803.0:808.62:398.9

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno
Received :1990-02-12

Na temelju analize prijevoda *Starog Zavjeta* moguće je zaključiti da postoji veliki broj poslovice koje su još uvijek aktualne u hrvatskom ili sprskom i njemačkom jeziku i čija struktura i sadržaj upućuje na *Stari zavjet* kao njihov mogući izvor. *Stari zavjet* nije dakle smao religiozno štivo nego i svojevrsni antologijski izbor poslovičnih misli dvaju jezika.

Ovim radom autori su nastojali ukazati na istovjetne ili slične poslovice u navedenim jezicima te na njihov biblijski izvor (*Vulgata*). Rezultati istraživanja pokazuju da je tekst *Starog zavjeta* uglavnom izmjenjen u poslovičnom istraživanju (u 70% slučajeva) dok je samo manji broj poslovice potpuno identičan (30%) s tekстом *Starog Zavjeta*. Ta činjenica navodi na zaključak da se jezik religije razlikuje od poslovičnog načina istraživanja te da prijelaz iz jednog načina u drugi zahtijeva promjene u strukturi rečenice i izboru leksika. Jedan i drugi jezik pokazuju podjednaki odnos prema biblijskom tekstu, ali i relativno visoki stupanj međusobne ekvivalencije u poslovičnom izražavanju (43,3%) što na izvjestan način ukazuje na njihov kulturni i jezični kontakt.

0. Cilj istraživanja

Ovaj rad obuhvaća samo dio kompleksne problematike vezane za poslovice čija struktura i sadržaj upućuje na *Bibliju (Stari Zavjet)* kao njihov mogući izvor. Određenje provenijencije poslovice težak je i nezahvalan zadatak jer su one stare zacijelo onoliko koliko i sam čovjek i njegova misao. Mnoge su postojale u usmenom govoru mnogo prije pojave pisanih izvora, pa tako i *Biblije* i ostalih religioznih spisa. Analiza teksta *Starog Zavjeta* navodi na zaključak da su njegove misli poslušile kao temelj mnogim poslovicama njemačkog i hrvatskog govora. Naime, sasvim površnim pregledom poslovičnog fonda dvaju jezika uočava se leksičko-semantička sličnost s dijelovima biblijskog teksta. Razmišljanja i pouke, koje prenosi Biblija, identične su dakle, po svom moralno-etičkom sadržaju s nekim poslovičnim izričajima. Budući da već postoje istraživanja koja pokazuju istovjetnost biblijskih izreka i poslovice u drugim jezicima, ovim radom nastoji se ukazati na identične ili slične poslovice u hrvatskom i njemačkom

govoru te na njihov biblijski izvor (*Vulgata*). Na korpusu koje sačinjava 60 poslovice određuje se stupanj ekvivalencije njemačkog prijevoda *Starog Zavjeta* i njemačke poslovice, zatim se određuje ekvivalencija hrvatskog prijevoda *Starog Zavjeta* i hrvatske poslovice i kao treća informacija prikazuje se odnos njem. i hrvatske poslovice. Analiza je izvršena na ograničenom, ali i dovoljno reprezentativnom korpusu, a njen cilj je da na konkretnim primjerima pokaže stupanj istovjetnosti poslovičnih i biblijskih misli dvaju jezika. Broj poslovice koje imaju biblijsko podrijetlo mnogo je veći nego što se t ovdje navodi. Međutim, jedna takva analiza *Biblije* prelazi interese ovog rada. Ako bi ovaj rad potakao daljnja istraživanja na tom planu, njegov cilj bi bio ostvaren.

1. Podrijetlo i struktura poslovice

Usmena književnost je nedvojbeno najstariji oblik umjetničkoga stvaranja, a dio te književnosti su i poslovice. Vijesti o njima prenijela je i drvena sumeranska kultura, stare svete indijske knjige, kineska, starogrčka, starorimska, islamska i dr. kulture. Historijat sakupljanja hrvatskih poslovice¹ jedan je od najduljih u Evropi, što ukazuje na činjenicu da je taj jezik od najranijeg doba uklopljen u evropska kulturološka kretanja. Tako je primjerice J. Šižgorić (15 st.) za dva desetljeća prethodio najpoznatijem evropskom paremiologu Erazmu Rotterdamskom, dok Dubrovčaninu Benu Kotruljeviću pripada zasluga da je »prvi u našoj književnosti, a kako se čini i među prvima u Evropi, obratio pažnju na poslovice jednog živog jezika.«²

Osim toga, poslovice ulazi u pisano stvaralaštvo našega jezika još od najstarijih vremena, tako da već na prvome pisanom spomeniku, Bašćanskoj ploči,³ susrećemo poslovične forme (*Da iže to poreče klini i Bog*).

Srednjovjekovni pisci vrlo često koriste poslovice pozivajući se na *Bibliju* kao njihov mogući izvor. Očito je, dakle, da je analiza koja bi odgovorila na pitanje utjecaja *Biblije* na hrvatski poslovični fond, neophodna jer slične analize koje se odnose na druge, bolje istražene jezike,⁴ već postoje. Takva istraživanja predstavljaju kulturnu potrebu svakoga jezika.

Svojim sadržajem *Biblija* želi poučiti u vjerskoj mudrosti ili pak dati upute za svakodnevni život. Ako se osvrnemo na sve izjave etičke svijesti

¹ Detaljnije o tome vidi u J. K e k e z, *Poslovice i njima srodni oblici*, Zagreb 1984, str. 15-24.

² Vidi prilog Ž. M u l j a č i ć a »Beno Kotruljević, naš jezik i poslovice«, *Zadarska revija*, 7/1958, br. 4, str. 329-333.

³ Usp. K e k e z, *op. cit.*, str. 25-26.

⁴ Vidi C. S c h u l z e, *Die biblischen Sprichwörter der deutschen Sprache*, Bern 1987.

našega naroda, kako se ona ogleda u poslovicama, može se uočiti da je svijest naroda suglasna s etičkom i kršćanskom naukom. Kako su poslovice predstavljale kodeks pravila i ponašanja, nije ni čudo da su koristile *Bibliju* kao mogući izvor svojih nadahnuća. Osim toga, propovjednici su vrlo često biblijske poruke nastojali prilagoditi »običnom« narodu. Naime, poslovice, iako u svom nastanku vezana uz određeni kontekstualni okvir, mora neminovno udovoljavati usmenoj tradiciji i održavati stilsku i strukturalnu shematičnost (kratka, polisemantična, svezremana, ageografična, ima oblik formule i sl.) Ona mora služiti određenim, tradicijom odnjegovanim formulama koje se lako pamte i prenose s generacije na generaciju. Njihova osnovna struktura stvorena tradicijom usmenosti, mora se u potpunosti poštivati jer se na taj način povećaje stupanj njihove prihvatljivosti. S obzirom na polaznu tvrdnju da su neki dijelovi teksta *Starog Zavjeta* postali izvor poslovice, navodimo kratak prikaz samo nekih od mogućih načina analize poslovičen strukture kojoj je cilj pokazati da je onaj dio biblijskog teksta preuzet u potpunosti koji je odgovarao općim zakonitostima osnovne strukture poslovice ili je pak dio biblijskog teksta morao pretrpjeti leksičku transformaciju koja mu je omogućila lakšu prihvatljivost u govoru. Naravno da je prikazivanje strukture u ovom radu u funkciji tumačenja strukture biblijskih poslovice jer bi jedno šire objašnjenje zahtijevalo zaseban rad o tome. Navodimo samo neke od mnoštva drugih modela kojima se služe različiti autori. Međutim, niti jedan od njih u potpunosti ne udovoljava svim mogućnostima strukturalnog modela poslovične rečenice. Autori su se stoga odlučili da pri analizi korpusa na kojemu se temelji ovaj rad, koriste kontrastivnu metodu koja je primjerenija zahtjevima postavljenog cilja i zadataka.

Jedan od načina prikazivanja strukture poslovice jest i logičko-semantički model, Permyakova⁵ koji dijeli poslovice na 4 grupe. Koristeći simbole i način analize kojom se služi Permyakov, nastojali smo samo na nekoliko primjera biblijskih poslovice pokazati takav način analize.

1. Ako jedan objekt (P) posjeduje izvjesne osobine (x), tada posjeduje i osobine (y). npr.

$P(x) \rightarrow P(y)$

Tko nije tučen nije naučen.

Dijete od majke nebijeno, slabo je odgojeno.

2. Ako postoji objekt (P), tada postoji i drugi objekt) Q.

$(P \sim Q) \rightarrow \exists [P] \rightarrow \exists [Q]$

Gdje su mrcine tu se orli kupe.

Gdje god se puši, ondje vatre ima.

⁵ O strukturi poslovice vidi D. L. P e r m y a k o v, *From Proverb to folk- Tale*, Moskva 1979, str. 9-31.

3. Ako objekt (P) posjeduje osobine (x) tada i drugi objekt (Q) koji je s njim u vezi, ima te iste osobine.

$$(P \rightarrow Q) \rightarrow [P(x) \rightarrow Q(x)]$$

Tko se s umnim sastaje i sam uman postaje.

Tko mnogo besjedi mnogo i laže.

4. Ako objekt (P) posjeduje izvjesne osobine (x), a objekt (Q) ne posjeduje te osobine, tada je objekt (P) bolji od (Q).

$$[P(x) \wedge (Q(x) \rightarrow (P > Q))]$$

Bolja je pametna glava nego dolina para.

Bolje je dobro ime nego mnogo bogatstvo.

Svaka od ovih grupa ima i svoje podgrupe tvoreći tako čvrsti sistem logičkih transformacija. U ovom radu prikazana su samo 4 osnovna modela.

Prema Milneru⁶ važna karakteristika poslovične rečenice jest njena simetričnost forme i sadržaja. On tvrdi da se svaka poslovična rečenica može podijeliti na 4 dijela, a svaki dio je ili pozitivan (+) ili negativan (-), ovisno o značenju. Nadalje plus i minus slijede matematička pravila. Milnerov način analize možemo ukratko prikazati na primjerima dviju poslovice biblijskog podrijetla.

$$\begin{array}{r} \text{(Tko) nije tučen} = + \\ \hline \text{(- - -)} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \text{nije naučen.} \cdot = - \\ \hline \text{(- +)} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + + \\ \text{Bog dao} = + \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + - \\ \text{Bog uzео} = - \\ \hline \end{array}$$

itd.

Na temelju analize korupsa biblijskih poslovice došlo se do zaključka da je njihova najčešća struktura prema jednom od načina analize koju predlažu autori, sljedeća:

1. A = B

San je varalica.

Znanje je pravo imanje.

Novi prijatelj kao i novo vino.

itd.

⁶ Više o tome vidi G. B. M i l n e r, »Quadripartite structures«, *Proverbium*, 14:1969, str. 379-383.

2. Bolje je A nego B
 Bolje je posluh nego posvetilište.
 Bolje je jedan zalogaj u miru nego hiljadu u nemiru.
 itd.
3. Tko čini A čini i B
 Tko daje siromahu zajimlje Bogu.
 Tko mnogo besjedi mnogo i laže.
 itd.
4. Tko čini A dogodi mu se B
 Tko dira smolu, okalja ruke.
 Tko ljeti hladuje, zimi gladuje.
 itd.

Navedeni prikazi općenite strukture poslovice imaju za cilj ukazati na univerzalnost strukture poslovičnih misli bez obzira na njen izvor i podrijetlo. Evidentno je da ta pravila slijede i poslovice biblijskog podrijetla koje su navedene u prikazima. One također pokazuju da su mentalni i logički mehanizmi zajednički svekolikom čovječanstvu, jer na jednom višem, apstraktnom nivou, koriste iste ili slične jezične strukture.

Za ovaj rad navedene analize nisu relevantne jer se autori u daljnjem izlaganju služe metodom kontrastivne analize kojom se, na temelju tražene leksičke i strukturalne sličnosti, nastoji ukazati na pojedine misli *Starog zavjeta* koje su mogle poslužiti kao izvor njemačkih i hrvatskih poslovice.

2. Biblijske poslovice (Stari Zavjet)

Biblija je bez sumnje značajan izvor poslovice za mnoge jezike svijeta. One na neki način predstavljaju internacionalno kulturno dobro. U interesu ovoga rada istražen je tekst *Starog zavjeta* i izdvojen korpus od 60 poslovice, čija struktura i sadržaj upućuje na njihov starozavjetni izvor, zatim je izvršena analiza koja pokazuje stupanj ekvivalencije prijevoda biblijskog teksta i poslovice koje funkcioniraju u njemačkom i hrvatskom ili srpskom jeziku. Navodi se također i izvorni oblik iz *Vulgate*. Nastojalo se ukazati i na stupanj istovjetnosti njemačke i hrvatske poslovice. Slijedi popis biblijskih izreka i njihovih poslovičnih ekvivalenata.

1.

Postanak, 3, 19

Vulgata: Pulvis es et in pulverem reverteris.

njem. p.: Denn Staub bist du, und zum Staube sollst du heimkehren.
W/III, 597: Der Mensch ist Erde und wird Erde.

hs. p.:... ta iz zemlje uzet si bio- prah si, u prah ćeš se i vratit.

V. S. 311: Zemlja zemlju pleše.

2.

Postanak, 2, 24

Vulgata: Quam ob rem relinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit uxori sue et erunt duo in carne una.

njem. p.: Darum wird ein Mann seinen Vater und seine Mutter verlassen und seinem Weibe anhängen, und beide werden zu einem Fleisch.
W/III, 394: Ein Mann, ein Weib; zwei Seelen ein Leib.

hs. P.: Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu, i bit će njih dvoje jedno tijelo.

V. S. 580: Od vjenčanja do groba, ja tvoj a ti moja.

3.

Postanak, 9, 6

Vulgata: Quicumque effuderer humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.

njem. p.: Wer Menschenblut vergießt, des Blut soll durch Menschen wiederum vergossen werden.

W/I, 410: Blut fordert Blut.

hs. p.: Tko prolije krv čovjekovu, njegovu će krv čovjek proliti.

V. S. 41: Krv zaspati ne može.

4.

Izlazak, 21, 24

Vulgata: Reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manum...

njem. p.:... dann mußst du geben Leben um Leben, Auge um Auge, Zahn um Zahn, Hand um Hand...

W/I, 169: Aug' im Auge, Zahn um Zahn.

hs. p.: Bude li drugog zla, neka je kazna: život za život, oko za oko, zub za zub, ruka za ruku,...

Z. D. 247: Oko za oko, zub za zub.

5.

I samuel, 15, 22

Vulgata: Melior est enim obedientia quam victimae.

njem. p.: Wertvoller als Opfer ist Gehorsam, Hinhoren besser als Widerfett!

W/I, 144: Gehorsam ist besser als Opfer.

hs. p.: Znaj, poslušnost je vrednija od najbolje žrtve pokornost je bolja od ovnujske pretiline.

V. S. 514: Bolji je posluš, nego posvetilište.

6.

I Kraljevi, 8, 46

Vulgata: Non est enim homo, qui non peccat.

njem. p.: Sie sundigen gegen dich- es gibt ja keinen Menschen, der ohne sünde ist-...

W/IV, 964: Ohne Sünde ist neimand.

hs. p.: Kad ti sagriješe, jer nema čovjeka koji ne griješi, a ti ih...

V. S. 98: Tko se ne rodi, ne pogriješi.

7.

Job, 1, 21

Vulgata: Nudus egressus sum de utero matris meae et nudus revertar illuc.

njem. p. »Nackt kam ich hervor aus dem Schoß meiner Mutter, und nackt kehre ich dorthin zurück.«

W/III, 855: Nackt kommen wir, nackt gehen wir wieder.

hs. p.: Go izađoh iz krila majčina, go ću se onamo i vratiti.

V. S. 9.: nagi smo na ovaj vijet došli, nagi ćemo i otići.

8.

Job, 1, 21

Vulgata: Dominus dedit, dominus abstulit.

njem. p.:... der herr hat gegeben, der Herr hat genommen,...

W/II, 23: Gott gibt, Gott nimmt.

hs. p.: Jahve dao, Jahve oduzeo!

V. S. 512: Bog dao, Jahve oduzeo.

9.
Job, 28, 28

Vulgata: Timor domini ipsa est sapientia.

njem. p.: Seht, Frucht des Herrn, das ist Weisheit, und Meiden des Bosen ist Einsicht.

W/I, 1273: Die Frucht (des Herrn) ist der Weisheit Anfang.

hs. p.: Potom je rekao čovjeku: Strah Gospodnji – eto što je mudrost.

V. S. 517: Početak mudrosti strah Božji.

10.
Job, 39, 30

Vulgata: Ubicunque cadaver fuerit, statim adest aquila.

njem. p.: Blut schlürfen seine Jungen, und wo Erschlagene liegen, dort findet er sich ein. (der Adler).

W/I, 4: Wo ein Aas ist, da sammeln sich die Adler.

hs. p.: krvlju se hrane njegovi orlići; gdje je ubijenih, tamo je i on.

V. S. 237: Gdje su mrcine, tu se orli kupe.

11.
Psalmi, 94, 15

Vulgata: Quoadusque justitia convertatur in iudicium.

njem. p.: Ja, dem Gerechten kehrt sich das Recht zu, wer immer ein aufrechtes Herz hat, folgt ihm nach.

W/III, 1530: Recht muß (doch) Recht bleiben.

hs.p.:... jer, će se pravo dosuditi pravедnosti, i za njom će ići svi čestiti srceem.

V. S. 273: Pravda će isplivati.

12.
Mudre izreke, 15, 1

Vulgata: Responsio mololis rangit iram.

njem. p.: Gelinde Antwort wendet ab den Zorn, verletzend Wort jedoch erregt den Grim.

W/I, 103: Gute Antwort bricht den Zorn.

hs. p.: Blag odgovor ublažava jarost, a riječ osorna uvećava srdžbu.

V. Š. 88: Oštra riječ srce užeže, a blaga utazi.

13.

Mudre izreke, 22, 1

Vulgata: Melius est nomen bonum, quam divitiae multae.

njem. p.: Guter Ruf ist großen Reichtum vorzuziehen und hohe Achtung allem Gold und Silber.

W/III, 872: Ein guter name ist besser als Reichtum.

hs. p.: Dobro je ime bolje od velika bogatstva, i bolja je naklonost od srebra i zalta.

V. S. 15: Bolje je dobro ime nego mnogo bogatstva.

14.

Mudre izreke, 10, 2

Vulgata: Nil produrunt thesauri impietatis.

njem. p.: Unrecht gut ist kein Gewinn; vom tode aber rettet die Gerechtigkeit.

W/II, 197: Unrecht Gut hilft nicht.

hs. p.: Ne koristi krivo stečeno blago, dok pravедnost izbavlja od smrti.

V. S. 5: Bogatstvo zlo stečeno do malo trpi.

15.

Mudre izreke, 27, 2

Vulgata: Laudet te alienus et non os tuum.

njem. p.: Ein anderer rühme dich, und nicht dein eigener Mund, ein Fremder, und nicht deine eigenen Lippen!

W/I, 773: Eigenlob stinkt.

hs. p.: Neka te hvali drugi, a ne tvoja usta, tudinac, a ne tvoje usne.

V. s. 293: Tko se hvali, sam se kviri.

16.

Mudre izreke, 19, 4

Vulgata: Divitiae addunt amicos plurimos, a paupere autem et hi quos habuit separantur.

njem. p.: Besitz vermehrt die Zahl der Freunde, jedoch vom Armen sagt sein Freund sich los.

W/II, 191: Gut macht Freunde.

hs. p.: Bogatstvo pribavlja mnoge prijatelje, a siromaha i njegov prijatelj ostavlja.

V. S. 7: Kad čovjek dođe na prosjački štap, svak ga se klone.

17.

Mudre izreke, 27, 10

Vulgata: *Melior est vicinus juxta quam frater procul.*

njem. p.: Den Besser ist ein naher Nachbar als einer Bruder in der Ferne.

W/III, 826: Ein Nachbar in der Nähe ist besser denn ein Bruder in der Ferne.

hs. p.:... bolje je susjed blizu nego brat daleko.

V. S. 332: Preči je bližnji susjed (komsija) nego udaljeni brat.

18.

Mudre izreke, 12, 11

Vulgata: *Qui operatur terram suam, satiatur panibus: qui autem sectatur otium, stultissimus est.*

njem. p.: Wer seinen Acker bebaut, hat Bort in Fülle, doch wer Nichtigkeit nachjagt, ist töricht.

W/I; 25: Wer seinen Acker bauet, der wird Brotes die Fulle haben.

hs. p.: Tko obrađuje svoju zemlju, sit je kruha, a tko trči za ništavilom, nerazuman je.

V. S. 286: Ko zemlju prevrća, njemu i zemlja odvrća.

19.

Mudre izreke, 29, 11

Vulgata: *Totum spiritum suum profert stultus.*

njem. p.: Der Tor läßt seinen gamzen Unmut los, der Weise drängt ihn klug zurück.

W/III, 896: ein Narr schüttet alles auf einmal aus.

hs. p.: Bezumnik izlijeva sav svoj gnjev, a mudrac susteže svoju srdžbu.

V. S. 269: Pametan misli što govori, a lud govori ono što misli.

20.

Mudre izreke, 3, 12

Vulgata: *Quem diligit dominus, coripit.*

njem. p.: Denn wen der Herr in Liebe hegt, den züshtigt er, und wie ein Vater seinem Sohn so ist er wohlgesinnt.

W/II, 78: Wenn Gott liebhat, den züchtigt er.

hs. p.: Jer koga Jahve ljubi, onoga i kori, kao otac sina koga moli.

V. S. 512: Koga Bog miluje, onoga i kara.

21.

Mudre izreke, 14, 13

Vulgata: Risus dolore miscabitur et extrema gaudii luctus occupat.
 njem. p.: Beim Lachen selbst grämt sich das Herz, und Leid ist aller
 Freude ende.

W/II, 1168: Nach der Freude kommt Leid.

hs. p.: I u smijehu srce osjeća bol, a poslije veselja dolazi tuga.

V. S. 355: Iza smieha – plač.

22

Mudre izreke, 3, 14

Vulgata: (Sapientiae) acquisitio est auro primo.
 njem. p.: Selig sei gepriesen, wer die weisheit fand, ...den ihr Erwerb
 nützt mehr als der von silber und über edles Gold geht ihr Gewinn.

W/V, 142: Weisheit ist besser als Gold und Silber.

hs. p.: Blago čovjeku koji je stekao mudrost ... Jer bolje je steći nju
 nego steći srebro i veći je dobitak ona i od zlata.

V. s. 198: Bolji je razum neg imanje.

23.

Mudre izreke, 10, 15

Vulgata: Qui congregat in messe, filius sapiens est: qui autem stertit
 aestate, filius confusionis.

njem. p.: ein kluger Mann ist, wer im Sommer sammelt ein schlechter,
 wer zur Zeit der Ernte schkäft.

W/IV, 608: Wer im Sommer nicht arbeitet, mß im Winter fricren
 (Hunger leiden).

hs. p.: Tko sabire ljeti, razuman je sin, a tko hrče o žetvi, navlači
 sramotu.

V. S. 350: Tko ljeti hladuje, zimi gladuje.

24.

Mudre izreke, 15, 17

Vulgata: Melius est vocari ad olera cum caritate, quam ad vitulum
 saginatum com odio.

njem. p.: Besser ein Gericht Gemüse, doch mit Liebe, als wie ein
 fettes Rind und Haß dabei.

W/II, 1591: Besser ein Gericht Kraut mit Liebe, den ein gemaster mit Haß

hs. p.: Bolji je obrok povrća gdje je ljubav nego od utovljena vola gdje je mržnja.

V. S.: Bolji je jedan zalogaj u miru, nego hiljadu u nemiru.

25.

Mudre izreke, 19, 7

Vulgata: Foeneratur domino, qui miseratur pauperis.

njem. p.: Wer sich erbarmt des Armen, leiht dem Herr und seine Guttat wird Er ihm vergelten.

W/I, 137: Wer sich des Armen erbarmt, leiht Gott.

hs. p.: Jahvi pozajme tko je siromahu milostiv, i on će mu platiti dobročinstvo.

V. S. 48: Tko daje siromahu, zaimlje Bogu.

26.

Mudre izreke, 10, 19

Vulgata: In multiloquio non deerit peccatum.

njem. p.: Bei vielen Reden bleibt Verfehlung nimmer aus, wer aber seine Lippen zügelt, handelt klug.

W/V, 426: Wo viel Worte, da viel Sünde.

hs. p.: obilje riječi ne biva bez grijeha, a tko zauzdava svoj jezik, razuman je.

V. S. 86: Tko mnogo besjedi, mnogo i laže.

27.

Mudre izreke, 13, 20

Vulgata: Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus stultorum similis efficietur.

njem. p.: Verkehre mit den Weisen, und du wirst ein Weiser, doch wer mit Toren umgeht, dem ergeht es schlecht.

W/V, 137: Wer mit Weisen umgeht, wird weise.

hs. p.: Druži se s mudrim, i postat ćeš mudar, a tko se drži bezumnika, postaje opak.

V. S. 68: Tko se s umnim sastaje, i sam uman postaje.

28.

Mudre izreke, 13, 24

Vulgata: Qui parcit virgae, odit filium suum.

njem. p.: Wer seine Rute schont, heßt seinen Sohn, doch wer ihn liebhat, nimmt ihn fruh in Zucht.

W/III, 1781: Wer die Rute schont, der haßt seinen Sohn.

hs. p.: Tko štedi šibu, mrzi na sina svog, a tko ga ljubi, na vrijeme ga opominje.

V. S. 254: Tko nije tučen, nije naučen.

29.

Mudre izreke, 29,25

Vulgata: Qui sperat in domino, sublevabitur.

njem. p.: Zum Fallstrick wird dem Menschen seine Angst, wer aber auf den Herrn vertraut, ist sicher.

W/II, 757: Wer sich auf den Herrn verlaßt, wird beschützt.

hs. p.: Strah čovjeku postavlja zamku, a tko se uzda u Jahvu, nalazi okrilje.

V. S. 519: Tko se Bogu preporučí, od njega se Bog ne odluči.

30.

Mudre izreke, 11, 27

Vulgata: Qui investigator malorum est, opprimetur ab eis.

njem. p.: Wer Gutes anstrebt, sucht das Wohlgefallen (Gottes), und wer nach Bösem trachtet, den ereilt es auch.

W/IV, 1455: Wer nach Unglück ringt, dem word's begegnen.

hs. p.: Tko traži dobro, nalazi milost, a tko za zlom ide, ona će g snaći.

V. S. 381: Ko zlo čini, i dočekat će ga.

31.

Mudre izreke, 26, 27

Vulgata: Qui fodit foveam, incidet in eam.

njem.: Wer eine Grube grabt, der fällt in sie hinein;...

W/II, 153: Wer einem andern eine Brube gräbt, der felt selbst hinein.

hs. p.: Tko jamu kopa, sam u nju pada, i tko kamen valja, na njega se prevaljuje.

V. S. 44: Tko pod drugim jamu kopa, sam u nju pada.

32.

Mudre izreke, 27, 17

Vulgata: Ferrum ferro exacuitur.

njem. p.: Eisen wird mit Eisen nur geschliffen, der Mensch schleift das Benehmen seines Nächsten.

W/I, 800: Ein Eisen wetzt des andere.

hs. p.: Željezo se željezom oštri, i čovjek oštri jedan drugoga.

Z. D. 121: Željezo se oštri željezom.

33.

Mudre izreke, 28, 27

Vulgata: Qui dat pauperis non indigeat.

njem. p.: Wer dem Armen gibt, dem wird' nicht mangeln.

hs. p.: Tko daje siromahu, ne trpi oskudicu; a tko odvrća oči svoje, bit će proklet.

V. s. 48: Tko daje siromahu zaimlje Bogu.

34.

Mudre izreke, 17, 18

Vulgata: Stulus quisque si tacuerit, sapiens reputabitur, et si compresserit labia sua, intelligens.

njem. p.: Auch ein Tor kann, wenn er schweigt, als weise gelten, und als verständig; wenn er seine Lippen schließt.

W/III, 918: So lange ein Narr schweigt, halt man ihn für klug.

hs. p.: I luđak se smatra mudrim kada šuti i razumnim kad susteže svoje usne.

V. S. 198: Budala kad ćuti, misle ga, da je mudar.

35.

Sirah, 13, 1

Vulgata: Qui tetigerit picem, inonabitur ab ea.

njem.: Wer Pech berührt hat, dessen Hand klebt fest;...

W/III, 1200: Wer pech angreift, der besudelt sich.

hs.: Tko smolu dira, ulijepi se, i tko se druži s oholicom, postaje kao i on.

V. S. 64: Tko dira u smolu, okalja ruke.

36.

Sirah, 1

Vulgata: Vinum et muliers apostatare faciunt sapientes et arguunt sensations.

njem. p.: Wein und Weiber machen hemungslos das Herz.

W/V, 108: Wein und Weiber betören die Menschen (Weisen).

hs. p.: Vino i žene izopače razborite ljude, i tko se druži s bludnicima, izgubi svaki stid.

V. S. 504: Od vina i mudrac pobudali.

37.

Sirah, 19, 4

Vulgata: Qui credit cito, levis corde est et minorabitur.

njem. p.: Wer schnell Vertrauen schenkt, ist leichten Sinnes; es schadet selber sich, wer sich verfehlt.

W/I, 1707: Wer leicht glaubt, wird leicht betrogen.

hs. p.: Tko se brzo povjerava, lakomislen je, a tko griješi, sam sebi naudi.

V. S. 210: Tko suviše vjeruje, brzo dovjeruje.

38.

Sirah, 14, 5

Vulgata: Qui sibi nequam est, cui alii bonus erit?

njem. p.: Wer selber sich nichts gönnt, wem wird der Gutes tun?

W/IV, 534: Wer ihm selbst nichts Gutes tut, wie soll er's einem anderen tun?

hs. p.: Tko je tvrd prema sebi, komu će biti dobar?

V. S. 36: Tko je sebi zlo, kako će drugom biti dobar?

39.

Sirah, 34, 5

Vulgata: somnia vana sunt.

njem.: Nichtig sind Wahrsagung, Zeichendeuterei und Träume, und nur was du erwartest, bildest du dir ein.

W/IV, 1295: Träume sind Schäume.

sh. p.: Gatanje, proricanje i sni – sve ispraznosti.

V. S. 100: San je varalica.

40.

Sirah, 6, 7

Vulgata: Sie possides amicum, in tentatione possideum et ne facile credas ei.

njem. p.: Erwirbst du einen Freund, erwirb ihn durch Erprobung, und schenk ihm dein Vertraun nicht zu rasch.

W/, 1184: Freunde erkennt man in der Not.

hsp. p.: Ako želiš imati prijatelja, steci ga kušnjom, i nemoj se prebrzo unj pouzdati.

V. S. 331: U potrebi se prijatelj pozna.

41.

Sirah, 9, 10

Vulgata: Vinum novum amicus novus.

njem.: Neuer Freund gleicht neuem Wein; doch ist er alt, dan trinkt man ihn.

W/I, 1191: Neuer Freund, neuer Wein.

hs. p.: Nov prijatelj, vino novo: kad ostari, piješ ga s užitkom.

V. s. 331: Nov prijatelj kao i novo vino.

42.

Sirah, 9, 10

Vulgata: ne derelinquas amicum antiquum: novus enim erit similis illi.

njem. p.: Gib einen alten Freund nicht auf, denn ein neuer ist nicht treu.

W/I, 1172 Alte Freunde und alte Wege soll man nicht verlassen.

hs. p.: Ne odbacuj starog prijatelja, jer mu novi neće biti jednak.

V. S. 331: Od starog prijatelja ne bježi, a za novim se ne zanosi.

43.

Sirah, 25, 19

Vulgata: Omnis malita nequita mulieris.

njem.: Kaum eine bosheit gleicht der bosheit einer Frau:...

W/III, 197: Es ist keine List über Weiberlist.

hs. p.: malena je svaka zloća prema zloći ženskoj; neka je snade kob grešnika.

V. S. 589: Ženskoj rđi granice nema.

44.

Sirah, 13, 16

Vulgata: Omne animal diligit simile sibi; sic et onnis homo proximum sibi.

njem: Ein jedes Lebewesen lebt bei seinesgleichen, und nur an seinesgleichen halte sich der Mensch.

W/I, 1716: Gleich zu gleich gesellt sich gern.

hs. p.: Svaki stvor drži se svoga roda, i čovjek se drži sebi sličnih.

V. S. 66: Svaka vrsta vrsti.

V. S. 68: Svaka ptica svome jatu leti.

45.

Sirah, 6, 15

Vulgata: Amico fideli nulla est comparatio et non est digna ponderati auri et argenti contra bonitatem fidei illius.

njem. p.: Ein treuer Freund ist unbezahlbar, für seinen Wert genügt kein Preis.

W/I, 1180: Ein treuer Freund ist mit keinem Geld und Gut zu bezahlen.

hs. p.: Pravom prijatelju nema cijene, niti se može izmjeriti njegova vrijednost.

V. S. 332 Prijateljstvo, veliko je blago, koje vriedi više nego srebro i zlato.

46.

Sirah, 38, 22

Vulgata: Mihi heri et tibi hodie.

njem. p.: Bedenke, daß dein Schicksal auch das deine ist; ihn traf es gestern (der Tod) heute dich.

W/II, 636: Heute mir, morgen dir.

hs. p.: Misli na njegovu kob koja je i tvoja: jučer mini, danas tebi.

V. S. 355: Danas meni, sutra tebi.

47.

Sirah, 3, 23

Vulgata: In supervacius rebus noli scrutari multipliciter et in pluribus operibus ejus non eris curiosus.

njem. p.: Was deine Kräfte übersteigt, darüber streite nicht; denn

das, was dir gezeigt, ist schon zu viel für dich.

W/I, 71: Was deines Amtes nicht ist, davon laß deinen Vorwitz.

hs. p.: Ne trudi se oko onog što je iznad tvoje snage, jer i ono čemu su te učili već je pregolemo za um ljudski.

V. S. 268: Mudros' je pustit', što ne mož' pridobit.

48.

Sirah, 22, 24

Vulgata: Ante ignem camini vapor et fumus ignis in altatur.

njem. p.: Dem Feuer gehen Rauch und Qualm voraus, und ebenso Blutvergießen Streitigkeiten.

W/III, 1499: Erst Rauch, dann Feuer.

hs. p.: Prije vatre diže se iz peći i dim, tako i prije krvolopice izbija svada.

V. S. 205: Gdje god se puši, ondje vatre ima.

49.

Sirah, 30, 24

Vulgata: Ante tempus senectam adducet cogitatus.

njem. p.: Neid und Zorn verkürzt das Leben, und vor der Zeit macht Sorge alt.

W/IV, 635: Sorge macht alt vor der zeit.

hs. p.: zavist i srdžba skraćuje dane, i briga donosi starost prije vremena.

V. S. 426: Briga siedi.

50.

Sirah, 4, 26

Vulgata: Nec coneris ontra ictum fluvii.

nje. p.: Nicht schme dich, von Sünde abzulasen, und stelle dich der Strömung nicht entgegen.

W/922: Strebe nicht wider den Strom.

hs. p.: Ne stidi se priznati svoje grijeh, i ne opiri se struji rijeke.

V. S. 312: Ne plivaj uz vodu.

51.

Sirah, 21, 26

Vulgata: In ore fatuorum cor illorum, et in corde sapientium os illorum.

njem. p.: Im Mund der Toren liegt ihr Herz, jedoch der Weisen Mund in ihrem Herzen.

W/III, 888: Die Narren haben ihr Herz im Maul, aber die Weisen haben ihren Mund im Herzen.

hs. p.: Ludacima je srce u ustima, a mudracima su usta u srcu.

V. S. 91: Lud ne umije mučat.

V. s. 269: Pametan misli što govori, a lud govori ono što misli.

52.

Sirah, 11, 32

Vulgata: A scintilla enim una augetur ignis.

njem. p.: Aus einem Funken macht er große Glut, und heimlich lechzt der Taugenichts nach Blut.

W/I, 1270: Aus einem Kleinen Funcken, wird ein großes Feuer.

hs. p.: od jedne iskre nastaje ognjište puno žara, a grešnik vreba da prolje krv.

V. S. 78: Mala iskra, velika vatra bude.

53.

Sirah, 7, 36

Vulgata: In omnibus operis tuis memorate novissima tua et in aeternum non pecabis.

njem. p.: Bei allen deinen Werken denke an des Ende, dann wirst du nie und nimmer Schlechtes tun.

W/IV, 1176: Was du tust, so bedenk das Ende.

hs. p.: U svim svojim djelima misli na svoj konac, pa nećeš nikada griješiti.

V. S. 269: Štograd radiš, misli na posljedice.

54.

Propovjednik, 3, 4

Vulgata: Omnia tempus habent.

njem. p.: Alles hat seine Stunde, und es gibt eine zeit für jegliche

Sache unter der Sonne.

W/I. 46: Alles hat seine Zeit.

hs. p.: Sve ima svoje doba, i svaki posao pod nebom svoje vrijeme.

V. S. 366: Sve u svoje vrijeme.

55.

Propovjednik, 5, 4

Vulgata: Multoque melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere.

njem. p.: Besser ist, du gelobst nicht, als daß du gelobst und nicht erfüllst.

W/I, 1538: Besser nicht gelobt, als nicht gehalten.

hs. p.: Bolje je ne zavjetovati nego zavjetovati a ne izvržiti zavjeta.

V. S. 15: Bolje je ne obreći, nego rieč ne održati.

56.

Propovjednik, 3, 7

Vulgata: Tempus tacendi et tempus loquendi.

njem. p.:... eine Zeit zu schweigen un eine Zeit zu reden,...

W/V, 536: Es ist eine Zeit gut zu reden, eine Zeit gut zu schweigen.

hs. p.: Vrijeme deranja i vrijeme sijenja; vrijeme šutnje i vrijeme govorenja.

V. S. 359: S vremenom se sagrađe palače, s vremenom se i smije i plače.

57.

Propovjednik, 1, 9

Vulgata: Nihil sub sole novum.

njem. p.: Was war, wird wieder sein; was geschah, wird wieder geschehen, und nichts neues gibt es unter der Sonne.

W/III, 1007: Es geschieht nichts neues unter der Sonne.

hs. p.: Što je bilo, opet će biti, i što se činilo, opet će se činiti, i nema ništa novo pod suncem.

Z. D. 225: Nema ništa novo pod suncem.

58.

Pripovjednik, 1, 15

Vulgata: Perversi difficile corriguntur.

njem. p.: Krummes kann nicht gerade werden, und Fehlendes kann nicht gezahlt werden.

W/II, 1646: Krumm kann nicht gerade werden.

hs. p.: Što je krivo ne može se ispraviti; čega nema, izbrojati se ne može.

V. S. 37: Krivo drvo nikad se ne ispravi.

59.

Propovjednik, 10, 16

Vulgata: Vae tibi terra, cujus rex puer est.

njem. p.: Wehe dir, Land, dessen König ein Knabe ist,...

W/IV, 1862: Wehe dem Lande, wo der Herr ein Kind ist.

hs. p.: Jao tebi, zemljo, kad ti je kralj premlad i knezovi se već ujutro goste.

V. S. 584: Teško majci benu radajući, a kraljevstvu diete vladajući.

60.

Propovjednik, 10, 19

Vulgata: Pecuniae obediunt omnia.

njem. p.: Zur Belustigung hält man Mahlzeit, Wein erfreut das Leben und das Geld ermöglicht alles.

W/I, 1487: Geld vermag all Ding.

hs. p.: Ali su gozbe radi zabave, i vino uveseljava život, a novci pribavljaju sve.

V. S. 4: Novac planine probija.

3. Rezultati analize korpusa

Rezultate usporedbe poslovice njemačkoga i hrvatskoga govornog područja i njihova biblijskog izvora u sažetom obliku prikazuje sljedeća tabela koja stupanj istovjetnosti prikazuje na 2 načina:

1) potpuno identični tekst nosi predznak (+)

2) tekst u kojemu je vidljiva leksičko-semantička transformacija ima predznak (-). Dakako da je moguće uzeti i preciznije određenje stupnja ekvivalencije,⁷ ali to nije neophodno u ovome radu.

⁷ Vidi P. Mikić / D. Škara, »Sprichwort im Kontrast: Zur Übertragbarkeit von Sprichwörtern«, *Proverbium*, 5(1988), str. 103-115.

	njem. jez. Stari zav./posl.	hs. jez. Stari zav./posl.	njem./hrv. posl.
+	4, 8, 10, 17, 18, 20, 25, 27, 28, 31, 33, 49, 52, 53, 56, 57, 58, 59	4, 8, 9, 13, 17, 20, 25, 27, 30, 31, 32, 34, 35, 38, 41, 52, 54, 57.	4, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 17, 20, 25, 27, 31, 32, 34, 35, 37, 40, 41, 44, 46, 49, 50, 52, 54, 55, 57.
	18 posl. = 30%	18 posl. = 30%	26 posl. = 43,3%
-	1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 29, 30, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 54, 55, 60.	1, 2, 3, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 33, 36, 37, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 55, 56, 59, 60.	1, 2, 3, 5, 6, 11, 12, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 30, 33, 36, 38, 39, 42, 43, 45, 47, 48, 51, 53, 56, 58, 59, 60.
	42 posl. = 70%	42 posl. = 70%	34 posl. = 56,6%

4. Zaključak

Na temelju analize podataka iznesenih u gore navedenoj tabeli moguće je konstatirati sljedeće:

1. Usporedbom *Starog Zavjeta* i njemačkih poslovice uočava se dvojak stupanj ekvivalencije:

1) potpuno identični tekst (na tabeli prikazan znakom plus) ima 18 poslovice od ukupno 60, što izraženo u postocima iznosi 30%.

b) potpuno ili djelomično različit leksik (u tabeli označen znakom minusa) iskazan je u 42 poslovice što iznosi 70%.

Iz navedenih statističkih podataka vidljivo je da je biblijski tekst u većem broju (70%) izmijenjen, a samo manji broj poslovice potpuno je identičan s tekstom *Biblije* (30%). Ta činjenica navodi na zaključak da se jezik religije⁸ u velikoj mjeri razlikuje od »svjetovnog« govora, te da prijelaz iz jednog načina izražavanja u drugi zahtijeva bitne promjene u strukturi i leksiku.

⁸ Vidi K. B u r k e , *The Rhetoric of Religion*, Berkley 1970.

2. Prijevod *Starog Zavjeta* u odnosu na hrvatske poslovice pokazuje sljedeći stupanj istovjetnosti:

a) potpuno identični leskik (+) ima 18 poslovice, što iznosi 30% od ukupnog broja poslovice.

b) djelomično ili potpuno različit leskik (–) iskazan je u 42 poslovice. Dakle u 70% slučajeva poslovice pokazuje leksičko- semantičku specifičnost naspram biblijskog teksta. Te razlike vjerojatno proizlaze iz činjenice da jezik religije ima različitu funkciju od funkcije poslovičnog izražavanja. To uvjetuje razlike, ne samo u strukturi rečenice nego i u odabiru i rasporedu leksika npr.

Stari zav. Jučer meni, danas tebi.

posl.: Danas meni stura tebi.

Stari zav.: ... i ne opiri se struji rjeke.

posl.: Ne plivaj uz vodu.

Jezikom religije vrlo često se budućnost izriče kroz sadašnjost.

3. Usporedbom njemačkih i hrvatskih poslovice koje imaju biblijsko podrijetlo uočava se također dvojaki stupanj istovjetnosti:

a) od ukupnog broja poslovice 26 je potpuno identično (43%), a 34 poslovice se razlikuju (56,6%) iako imaju isti izvor, *Bibliju*. Evidentno je iz analiziranog korpusa da istovjetnost misli pokazuju uglavnom one poslovice dvaju jezika koje govore o odnosu prema siromaštvu, bogatstvu, prijateljstvu i sl. Na izvjestan način to ukazuje na međusobni utjecaj dvaju jezika ne samo na jezičnom nego i na kulturnom planu.

Detaljnija i obimnija istraživanja *Biblije* nedvojbeno bi rezultirala jednom većim korpusom biblijskih poslovice na osnovi kojega bi bila moguća preciznija i sveobuhvatnija analiza. Ovaj rad je imao za cilj samo ukazati na jedan od pristupa biblijskim poslovice.

Poslovično blago zahtijeva, posebice od lingvisti, naročito pažljivo ispitivanje, utoliko prije što izgleda da poslovice predstavljaju jedan od univerzalnih fenomena ljudske kulture. Njihov značaj, naročito u jeziku religije, predstavlja nezaobilazno područje budućih istraživanja.

Bibliografija:

- K. B u r k e, *The Rhetoric of Religion (Studies in Logology)* Berkeley 1970.
 Đ. D a n i ċ i ć, *Poslovice*, Zagreb, 1891. (skr. kao D.Đ.)
 A. D u n d e s, »In the Structure of the Proverb, *Proverbium*, (25), 1975.
 Ž. M. J e r a k, P. M i k i ć, »Biblijski izvori hrvatskih ili srpskih i njemačkih poslovice«, *Radovi FF*, Zadar 1989, str. 105-116.
 J. K e k e z, *Poslovice i njima srodni oblici*, Zagreb 1984.
 W. M i e d e r, *Deutsche Sprichwörter und Redensarten*, Stuttgart 1979.
 P. M i k i ć, D. Š k a r a, »Kuran kao mogući izvor narodnih poslovice«, *Zadarska revija*, Zadar (u tisku)
 W. M o u s e r, *Valking in Wisdom. Styding the Proverbs of Solmon*, Downers Grove/Illinois, 1984.
 C. S c h u l z e, *Die biblischen Sprichwörter der deutschen Sprache*, Bern-Frankfurt am Main-New York-Paris 1987.
 V. S k a r p a, *Hrvatske narodne poslovice*, Šibenik 1909, (u tekstu skr. kao V. S.)
 B. S t e v e n s o n *The Home Book of Bible Quotations*, New York 1949.
 K. F. W a n d e r, *Deutsches Sprichwörter-Lexikon*, Augsburg, 1987, vol. 1-IV (skr. kao W.)

Danica Škara – Pavao Mikić: OLD TESTAMENT AS A SOURCE OF GERMAN AND CROATIAN PROVERBS

S u m m a r y

Structural and semantic characteristics of a great number of Croatoserbian and German proverbs show that their origin is in the Old Testament which, therefore, might be considered as an anthology of the proverbial thought of the two languages.

The aim of this article is to show some equivalent proverbs in the above-mentioned languages and their Biblical source (Vulgate). Among other things, the analysis shows that the words of the Old Testament are changed in 70% of proverbial expressions while in 30% of proverbs the Old Testament wording is identical with proverbs. Considering that, we can come to the conclusion that religious language differs in many aspects from the proverbial way of expression. Differences are evident in the structure of the sentence and in the choice of the lexis.

Statistics also shows that both languages are in the same relation to Biblical text and they also have a high percentage of identical proverbs (43,3%), which probably confirms their linguistic and cultural contact.